

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ НЕДОСКОНАЛОГО ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто роль та значення інститутів, інституціональних змін у національній економіці, обумовлено необхідність інституціональної стабілізації для реалізації стратегічної мети розвитку земельних відносин в Україні, запропоновано напрями удосконалення інституціонального середовища.

Ключові слова: інститут, інституціональні зміни, інституціональне середовище, трансформація земельних відносин, стратегія розвитку земельних відносин.

За час проведення земельної реформи, яка триває в Україні з 1990 року, відбулася монополізація державної форми власності на землю. Об'єктом реформування стали землі майже 12 тисяч господарств, а 6,91 мільйонів селян отримали право на земельну частку (пай).

Стрижнем земельної реформи є трансформація земельних відносин на основі запровадження приватної форми власності на землю, з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання та охорони земель [1].

Однак зміна форми власності на землю не забезпечила вирішення усіх завдань, що стояли перед земельною реформою.

На жаль, сьогодні є очевидним те, що більшість сільськогосподарських товаровиробників не дотримуються науково обґрунтованих сівозмін та ґрунтозахисних технологій; для вирощування сільськогосподарських культур не вноситься потрібна кількість органічних і мінеральних добрив, що призводить до виснаження ґрунтів, зниження їх родючості та посилення деградації; сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно обґрунтовані норми. Так надмірна розораність території призводить до щорічного збільшення еродованих площ на 80-90 тис. гектарів [16, с. 34].

Стратегічною метою розвитку земельних відносин у сільському господарстві на сучасному етапі залишається: забезпечення сталого землекористування; збереження, відтворення та підвищення родючості ґрунтів; трансформація земельних відносин в аграрній сфері відповідно до вимог ринкової економіки; екологізація землекористування на засадах його сталого розвитку [16, с. 36].

З усією відповідальністю можна стверджувати, що першопричину неефективної трансформації земельних відносин у країні необхідно шукати в площині недосконалого інституціонального середовища. Академік РАН Д. Львов наголошував, що «ігнорування...ролі та значення інститутів та інституціональних змін, несумісність пропонованих заходів домінуючій у суспільстві ієрархії інститутів первісно прирікають реформу на невдачу» [5, с. 9].

Необхідність вироблення чітких підходів у напрямку інституціональної стабілізації в Україні, покращення інституціонального середовища у сфері земельних відносин зумовили актуальність обраної теми.

Теоретичні основи розробки концептуальних підходів до вдосконалення процесів інституціоналізації трансформаційних процесів викладені у працях західних економістів – А. Алчіана, Р. Коуза, Д. Норта, М. Олсона та ін. На дослідження питань становлення інституціональних аспектів трансформації земельних відносин звертають увагу і вітчизняні вчені-економісти. До робіт, присвячених цій тематиці, належать наукові розробки О. Алимова, В. Гейця, А. Даниленка, О. Загурського, В. Трегубчука, А. Третьяка, А. Чухна, П. Юхименка та ін. [3; 6; 17; 18; 20]. Серед відомих російських дослідників трансформаційних процесів у сфері землекористування та землеволодіння з позиції інституціонального напрямку слід виділити О. Іншакова, Р. Капелюшнікова, А. Шастірко та ін. [7; 8; 19]. Проте різноманітність поглядів, викладених у численних наукових працях, засвідчує складність окресленої проблеми та обумовлює необхідність подальшого наукового пошуку у напрямі їх систематизації та вироблення концептуальних підходів до її розв'язання.

Метою статті є визначення напрямів удосконалення інституційного середовища, яке обумовлює особливості трансформаційних процесів у сфері землеволодіння та землекористування в Україні.

З початку проведення земельної реформи в Україні усі землі, разом із 41,6 млн. га сільськогосподарських угідь, були оголошені об'єктом земельної реформи [1].

Проблеми, які виникли під час проведення земельної реформи, з усією очевидністю виявили вирішальну роль інституціональних факторів у реалізації трансформаційних процесів.

Дослідження ринково-інституціональних перетворень у сфері землекористування та землеволодіння визначає необхідність постановки питання, пов'язаного з понятійно-категорійним трактуванням терміну «інститут».

Так у словнику С. І. Ожегова знаходимо тлумачення інституту «як сукупності норм права в певній галузі суспільних відносин, тієї чи іншої форми суспільного устрою» [13]. З метою глибшого розуміння дефініції, у межах зазначеного підходу, вважаємо за необхідне

розглянути поняття «інституційна база», що в деяких наукових працях ототожнюється з терміном «законодавча база».

Так термін «законодавча база» є достатньо поширеним у вітчизняній науковій літературі, ним визначають сукупність несуперечливих нормативно-правових актів різного рівня у всіх (чи окремих) галузях суспільних відносин. Законодавча база передбачає ту систему відносин, яка створена у державі чи окремій галузі на основі нормативно-правових актів. Отже, під терміном «законодавча база» будемо розуміти теоретичну (формалізовану) модель правил поведінки членів суспільства і самого суспільства.

У вищезазначеному контексті окремі вітчизняні вчені розглядають термін «інституційна база» як змістове поєднання не тільки формалізованих правовідносин, але й структур управління та посадових осіб (без визначення конкретних особистостей), які стосуються тієї чи іншої сфери. Поєднання законодавчо закріплених правил та розподіл повноважень управління, контролю, розвитку та використання наявних і необхідних ресурсів певної галузі суспільних відносин чи галузі економіки дає змогу проаналізувати реальний стан справ. Це можуть бути відносини державних органів влади, місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування (разом із неформальними) у будь-якій сфері [10, с. 43].

Необхідно зауважити, що традиційний науковий аналіз, не заперечуючи функціонування інститутів: державних, політичних, монетарних та інших, одночасно намагався мінімізувати, а найчастіше - ігнорувати їх вплив на господарське життя. На противагу йому сучасний інституціоналізм, який представлений двома науковими напрямками: неoinституціональною економікою (Рональд Коуз) та новою інституціональною економікою (Дуглас Норт), доводить, що інститути є важливою економічною реальністю, впливають на стимули та поведінку

підприємств і домогосподарств і є легітимними об'єктами економічної діяльності. Зокрема, Р. Коуз наголошує на важливості вибору соціальних інститутів, які виконують функції економічної системи, і підкреслює, що в цьому полягає сутність діяльності будь-якого уряду [9].

У межах нової інституційної теорії інститути розглядаються Д. Нортом як обмеження, які люди накладають на взаємодію між собою, і трактуються як «сукупність формальних і/або неформальних правил, створених людьми, які виконують функцію обмежень у ситуації вибору, а також механізмів, що забезпечують дотримання цих правил» [12, с. 6].

Для забезпечення стабільності інституційної структури трансформації земельних відносин у процесі організації формальних правил необхідно враховувати неформальні обмеження (традиції, звичаї, добровільно узяті на себе норми поведінки, неписані кодекси честі, достоїнства, професійна самосвідомість і ін.). Це є важливою умовою для виконання інститутами головної ролі – зменшення невизначеності та непередбачуваності у поведінці людей шляхом встановлення стійкої (хоч, як показує практика, і не завжди ефективної) взаємодії між людьми [12, с. 21].

Нижче наведемо класифікацію формальних правил у сфері землеволодіння та землекористування за ієрархічним принципом.

Для того, щоб формальні інститути забезпечили стійкість інституційної системи у сфері використання земельних ресурсів, важливо, на наш погляд, дотримуватись принципу ієрархічності в процесі організації системи формальних правил, який полягає в тому, що формальні правила більш високого рівня повинні охоплювати ширший спектр відносин, ніж правила нижчого рівня. У свою чергу, правила і норми нижчого рівня повинні спиратись на правила більш високого рівня і не суперечити їм. Однак, як зазначає Д. Норт, «інституціональна стабільність може бути необхідною умовою для складної взаємодії між

Таблиця 1. Класифікація формальних правил у сфері землеволодіння та землекористування*

Рівень ієрархії	Група правил	Функції та роль	Отримали формальне закріплення
I рівень (найвищий)	Політичні правила	Визначають ієрархічну структуру суспільства, процедури прийняття політичних рішень у сфері землекористування та землеволодіння і встановлюють способи здійснення контролю за цими процедурами	Конституція України, Цивільний кодекс, Господарський кодекс, Земельний кодекс та ін.
II рівень (середній)	Економічні правила	Визначають права власності на земельні ресурси, тобто комплекс ("жмут") правочинностей щодо способів використання та отримання доходу від власності на землю та обмеження доступу інших осіб до об'єктів права власності	Законодавчі акти, розпорядження та постанови щодо реалізації права власності на земельні ресурси, отримання доходу від власності на землю та обмеження доступу інших осіб до об'єктів права власності.
III рівень (первинний)	Контракти	Передбачають систему конкретних домовленостей про обмін жмутами правочинностей, що формують систему прав власності на землю	Статuti, інструкції угоди та ін., що обумовлюють умови взаємодії між фізичними, юридичними особами, громадськими та державними організаціями у сфері землекористування та землеволодіння

* Розроблено автором на основі джерел [9;12;17]

людьми, однак вона не є достатньою умовою ефективності інститутів» [12, с.109].

Вищевикладене дозволяє виокремити два підходи до розуміння суті дефініції «інститут»: «вузький» та «широкий». Прихильники «вузького» підходу схильні розглядати інститути як функціональні органи суспільства, такі, як держава, судова система, система самоврядування, а також, як систему формальних юридичних норм. Представники ширшого підходу розуміють інститути як сукупність формальних і неформальних норм, цінностей, правил взаємодії, які приймаються та реалізуються членами суспільства в процесі їх взаємодії.

Власне, ширший підхід, в основу якого покладені наукові праці Д. Норта та його послідовників, дозволяє, на наш погляд, вималювати широкую концепцію інституціональної динаміки, що базується на понятті права власності, трансакційних витрат, контрактних відносин, групових інтересів, та визначити концептуальні закономірності

трансформації земельних відносин.

Еволюційна теорія інституціональних змін обґрунтовує висновок про те, що з часом неефективні інститути відмирають, а ефективні виживають, що призводить до розвитку більш ефективних форм економічної, політичної та соціальної організації.

Механізм формування інституціональних змін представлений на рис. 1. Інституціональний розвиток відбувається внаслідок взаємодії інститутів, які визначають «правила гри», та організацій, які виступають «гравцями». Власне, інститут як система відносин, що упорядковує взаємодію економічних суб'єктів на основі узгодження обмежень їхньої життєдіяльності, реалізує свій зміст через організацію. Організація ж виступає як об'єднання інституціональних агентів, як оформлена частина асоційованого суб'єкта. Нові інститути з'являються тоді, коли виникають нові можливості отримання доходу, які не можуть бути реалізовані за умов чинної інституційної системи [12, с. 6].

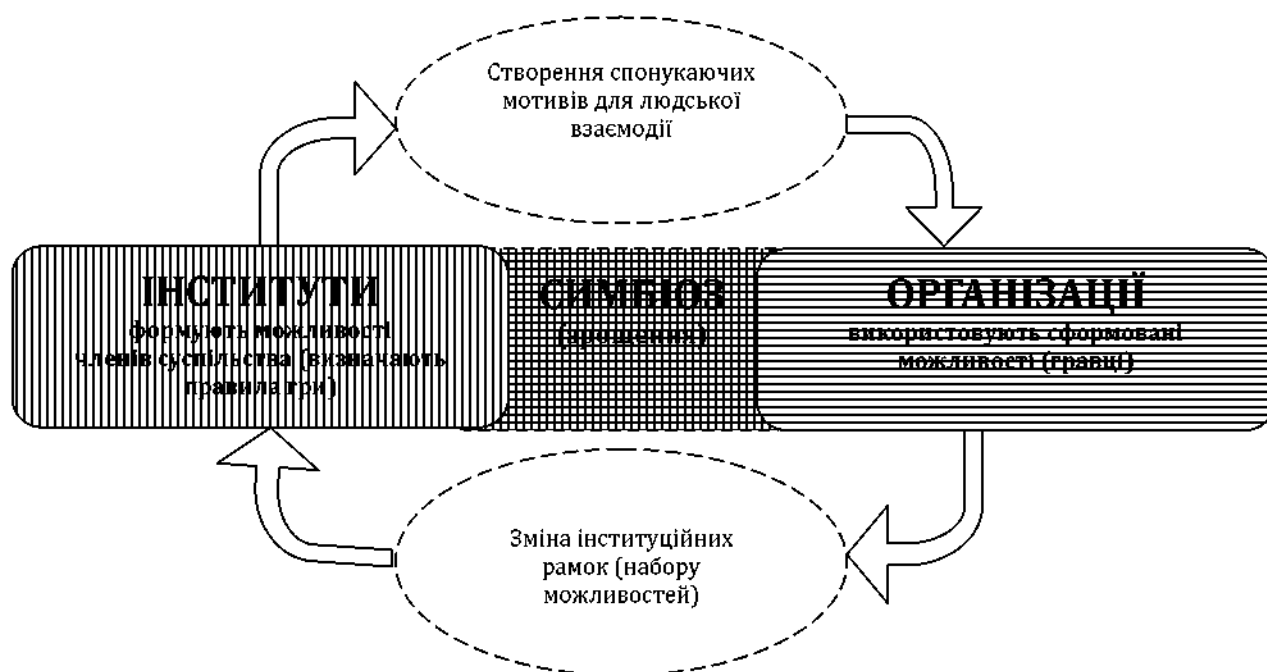

Рис. 1. Механізм формування інституційних змін *

*Розроблено автором за джерелами [6; 9; 12]

Попри складності вивчення інституційних змін, зумовлених їх інкрементністю та неперервністю, дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених доводять, що сильні інститути, які забезпечують роботу ринкових механізмів, є більш визначальними для здійснення ефективної ринкової трансформації, ніж, скажімо, радикальність реформ та темпи лібералізації [2].

Сильні інститути сприяють формуванню стабільного і передбачуваного інституціонального середовища, тобто сукупності фундаментальних політичних, соціальних та юридичних правил, у межах яких проходять процеси виробництва та обміну [8], які мінімізують позалегалі чинники та корупцію. Такі фундаментальні інституційні параметри дозволяють підвищити ефективність становлення системи

земельних відносин у ринкових умовах господарювання шляхом активізації соціально-економічних інститутів, стимулювання розвитку бізнесу та стримування свавілля влади.

На жаль, трансформаційні процеси у сфері земельних відносин в Україні відбуваються в умовах недосконалого інституціонального середовища, зумовленого в першу чергу низькою якістю державних та приватних інститутів (табл. 2).

За оцінками експертів щорічного Всесвітнього економічного форуму в Давосі, якість державних та приватних інститутів з кожним роком в Україні знижується. Порівняно з іншими країнами світу базовий критерій: «Якість інститутів» в Україні у 2011 році дещо нижчий, ніж у Російській Федерації (128), Гватемалі (129), Нікарагуа (130). З колишніх

Таблиця 2. Рейтинг України за показником «Якість державних та приватних інститутів» та за його складовими *

Показник та його складові	Рейтинг України		
	2008-2009 (з-поміж 134 країн)	2009-2010 (з-поміж 133 країн)	2010-2011 (з-поміж 142 країн)
Якість державних та приватних інститутів, у т. ч.:	115	120	131
За складовими, які характеризують якість державних інститутів:			
<i>Права власності</i>			
Права власності	123	127	137
Захист прав інтелектуальної власності	114	108	117
<i>Етика та корупція:</i>			
Відволікання державних коштів	97	115	126
Суспільна довіра до політиків	101	105	115
<i>Зловживання становищем</i>			
Незалежність судової гілки влади	119	123	134
Фаворитизм при прийнятті рішень державними службовцями	96	109	95
<i>Ефективність уряду</i>			
Необґрунтованість державних витрат	98	114	125
Тягар державного регулювання	91	108	130
Ефективність правової системи у врегулюванні розбіжностей	-	130	138
Ефективність правової системи в оскарженні регуляторних актів	-	128	135
Прозорість державної політики	114	107	116
<i>Безпека</i>			
Втрати бізнесу внаслідок терористичних актів	67	46	58
Втрати бізнесу внаслідок злочинних та насильницьких дій	61	46	77
Організована злочинність	98	93	118
Надійність роботи правоохоронних органів	106	108	123
За складовими, які характеризують якість приватних інститутів:			
<i>Корпоративна етика</i>			
Рівень відповідальності фірм	118	121	126
<i>Звітність</i>			
Рівень стандартів аудиту та звітності	113	117	133
Ефективність корпоративного управління	89	94	106
Захист інтересів міноритарних акціонерів	129	132	138

соціалістичних країн гіршу позицію в рейтингу посідає тільки Киргизька Республіка, яка за якістю інститутів та рівнем політичних ризиків ведення бізнесу знаходиться приблизно на рівні країн Латинської Америки (Парагваю, Венесуели).

Система захисту прав власності у Швейцарії отримала найвищу експертну оцінку в 2011 році, а Україна за цим критерієм посідає 137 місце з-поміж 142 країн світу. Рівень суспільної довіри до політиків в Україні приблизно такий самий, як у Бурунді (Африка). За показником «Незалежність судової гілки влади» Україна займає 134 позицію в рейтингу після Киргизької Республіки. Бізнес з недовірою ставиться до судової гілки влади, тому у випадку потреби шукає захисту в судах «загального права» інших країн. Основними негативними факторами впливу на умови ведення бізнесу в Україні світовими експертами визнано корупцію, рівень оподаткування, доступ до фінансування, неефективність держапарату [22, с. 356].

Ці проблеми зародились ще на початку трансформаційних процесів в Україні, коли внаслідок «розмитих» норм державно-інституційного контролю виникла ситуація, за якої інституту, які повинні були сприяти будівництву економічного, якраз ринкової економіки – бірж, фондових, інвестиційних, страхових компаній, комерційних банків, кредитних спілок, – орієнтувалися не стільки на норми ринкової економіки, скільки на псевдоринкові «сурогатні» правила бізнесової поведінки в процесі контрактизації [4]. З цього приводу П. І. Юхименко та О. М. Загурський зазначають, що формальні інститути, які виникали в процесі трансформації земельних відносин в Україні, часто обслуговують інтереси тих, хто контролює інституціональні зміни у сфері землеволодіння та землекористування [20, с. 19]. Саме свідомі і несвідомі прорахунки можновладців у сфері формування та захисту інститутів цивілізованого ринку призвели до провалу основних завдань перехідної економіки та глибокої кризи, коли

спостерігали колапс інститутів і нездатність уряду забезпечити оптимальну трансформацію інституціональної системи [4].

Як зазначалось вище, результатом формування інституціонального середовища виступає порівняльна норма віддачі ресурсу у вигляді величини доходу. Що стосується реалій економіки України, то величина доходу безпосередньо була пов'язана з економічною рентою, яку отримує бюрократія, експлуатуючи недосконалість інституційного середовища.

Отже, інститути в Україні, покликані знизити трансакційні витрати підприємців у сфері землекористування та землеволодіння, забезпечити стабільну структуру для здійснення трансакцій з землею (правами на неї), стимулювати розвиток агробізнесу, стали перепорою прозорим бізнесовим трансакціям унаслідок значного зростання витрат.

За даними Світового банку, Україна займає 166 місце з-поміж 183 країн за складністю процесу реєстрації угод з нерухомим майном [-1 позиція порівняно з минулим роком]: процес займає 117 днів, налічує 10 процедур і коштує 3,9% від вартості майна. Для зіставлення: у Російській Федерації (45 позиція в рейтингу [+6, позицій порівняно з минулим роком]) цей процес триває 30 днів, містить 9 процедур, у Швеції (19 позиція в рейтингу [-3 позиції порівняно з минулим роком]) процес займає 15 днів і має 3 процедури, у Новій Зеландії (3 позиція в рейтингу, така ж, як у минулому році) відповідно: 1 день, 1 процедура [21].

Потрібно визнати, що до тепер надмірні трансакційні витрати у сфері землекористування та землеволодіння в Україні пояснюються не тільки відсутністю у економічних агентів досвіду з функціонування в ринкових умовах, скільки значними регулятивними бар'єрами (як, наприклад: «прогалини» в земельному законодавстві, неузгодженість законодавчих актів; відсутність інформаційного, кадрового забезпечення; відсутність чіткої специфікації прав на землю) та принциповою позицією бюрократії, яка зацікавлена лише у збереженні власної (статусної) ренти, а не у «прозорому» і стабільному інституціональному середовищі.

Таким чином, частково реформовані та новостворені ринкові інститути поступово призвели до конструкції інституціонального середовища нового типу. Але реальні процеси перехідного періоду засвідчили, що разом з демонтажем старих інститутів, які забезпечували виробничо-фінансову і соціальну стабільність, водночас в Україні не були створені інститути, які б могли забезпечити сталий економічний розвиток. Насамперед це стосується інститутів ринкової держави, підприємництва, а також визначення чітких формальних правил щодо створення та функціонування економічних організацій, запровадження конкурентних засад у бізнесі та захищених державою контрактних відносин.

Загальносвітова практика свідчить, що різноманітні інституції громадянського суспільства не дозволяють ухвалювати урядом або парламентом рішення, які завдають шкоду загальному суспільному розвитку. Влада координує та узгоджує свої рішення з представниками суспільства та широкими бізнесовими колами в межах концепції соціальної відповідальності. В Україні ж багато законопроектів приймаються в інтересах окремих комерційних

структур, що прагнуть отримати так звану статусну ренту. Не викликає здивування той факт, що рівень корупції в Україні у 2011 році, за даними агенції Transparency International, був одним з найвищих у світі (за індексом сприйняття корупції Україна опустилася в 2011 році з 134-го місця, яке займала в 2010 році на 152-е місце) [23].

Тому важливим напрямом удосконалення інституціонального середовища в Україні на сучасному етапі, на нашу думку, є становлення механізму специфікації та захисту прав власності на землю шляхом скорочення формальної бази розмивання статусу легальності прав власності. Для цього в першу чергу необхідно вдосконалити правове поле за умови готовності і бажання політичної еліти відмовитись від доходу у вигляді політичної ренти.

Подальше реформування земельних відносин передбачає запровадження першочергових та невідкладних заходів щодо запровадження регульованого ринку земель сільськогосподарського призначення [11, с. 129]. Причому ці заходи повинні обмежитись фізичним перерозподілом землі та чітко регулювати перерозподіл її рентної вартості. Погоджуємося з думкою О. В. Іншакова, Р. П. Харебави про те, що «центр тяжіння в податковій політиці необхідно перенести на дохід з земельної ренти» [7, с. 16]. В умовах приватної власності на землю та зростання (в перспективі) попиту на неї, земельна рента може стати як джерелом існування власників, так і способом вилучення частини ресурсів з аграрного сектору. Тому запровадження механізму усупільнення земельної ренти дозволить підвищити зацікавленість в отриманні прибутку від результатів праці, а рентні платежі, скориговані на величину земельних поліпшень, стануть додатковим стимулом раціонального використання земельних ресурсів та забезпечать можливість розширеного відтворення. Земельні рентні платежі з одного боку повинні стати важливим джерелом державного доходу, а з іншого – попередити спекулятивні операції з землею.

Тому в програмних документах необхідно, на нашу думку, чітко прописати заходи, спрямовані на вдосконалення процесу вилучення та розподілу рентного доходу, особливо на початковому етапі (після зняття мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення). На початковому етапі варто запровадити ринок прав господарювання у формі придбання права на землю як на об'єкт господарювання для отримання трудового доходу.

Найголовніший висновок з досвіду земельної реформи в Україні полягає в тому, що систему земельних відносин необхідно трансформувати поетапно, створюючи проміжні інститути та вмонтовуючи їх в наявне інституціональне середовище, адже впровадження будь-якої нової інституційної конструкції потребує часу на адаптацію та налагодження всього механізму.

Отже, будь-яка реформа, в тому числі і земельна, супроводжується змінами в системі інститутів, причому саме зміни неформальних норм поведінки людей підтримують дію нових законів. Формування інституціонального середовища – це процес, що потребує системного та виваженого підходу.

Процес трансформації земельних відносин в Україні відбувається в умовах функціонування якісно слабких інститутів, що обумовлює недосконалість

інституціонального середовища. Розв'язання проблем у сфері земельних відносин неможливе без проведення заходів щодо інституційної стабілізації в Україні. Посилення державних, приватних та суспільних інститутів (у межах концепції соціальної відповідальності) забезпечить переваги інвестиційних мотивів здійснення операцій з землею над спекулятивними, забезпечить високу суспільну цінність землі, підвищить соціальну відповідальність власників та користувачів землі, а усупільнення земельної ренти (на перехідному етапі до формування повноцінного ринку землі) переорієнтує економічну поведінку агентів ринку в напрямку отримання доходів від господарського використання земельних ресурсів, а не купівлі-продажу, не допустивши при цьому диференціації доходів і, як наслідок, подальшого зростання тіньової економіки та корупції.

Подальші розвідки повинні бути пов'язані з виробленням теоретичних та практичних напрацювань щодо конкретизації заходів держави в напрямку удосконалення інституціонального середовища, спрямованих, з одного боку, на уникнення можливих наслідків експлуатації неефективного інституційного середовища в процесі ринкової трансформації земельних відносин (створення єдиної правової основи для економічної діяльності; забезпечення захисту та специфікації прав власності; забезпечення контролю за дотриманням норм та правил; вдосконалення процесу вилучення та розподілу рентного доходу), а з іншого – на протидію негативним соціальним наслідкам на селі.

Список літератури

1. Про земельну реформу [Текст]: постанова Верховної Ради УРСР від 18.12.1990 № 563-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №5-6.
2. Акіндінова, А. Сколько стоят неработающие институты? [Текст] / А. Акіндінова, С. Алексахин, А. Петров, М. Петров // Вопросы Экономики. – 2011. – № 8. – с.41-66.
3. Алимов, О. М. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: [Текст]: монографія / О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. М. Трегубчук та ін. – К.: ОІЕ НАН України, 2005. – 540 с.
4. Васильців, Т. Г. Інституційне середовище підприємницької діяльності та його вплив на транзакційні витрати підприємництва в Україні / Т. Г. Васильців, Т. Б. Матоліч [Електронний ресурс] - Режим доступу: nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vvmet/2011_2/7.pdf.
5. Ведение в институциональную экономику: уч. пос. [Текст] / под ред. Д.С. Львова – М.: Экономика, 2005. – 639с.
6. Геєць, В. Інституційні перетворення та їх суспільний розвиток [Текст] / В. Геєць // Економіка та прогнозування. – 2005. – № 2. – С.9-36.
7. Иншаков, О.В., Харебава Р.П. Земельная реформа: основные принципы и механизмы реализации [Текст] / О.В. Иншаков, Р. П. Харебава. - Волгоград: ВолГУ, 2001. – 40с.
8. Капелюшников, Р. Право собственности (Очерк современной теории) [Текст] / Р. Капелюшников // Отечественные записки. - 2004. - №6 (20)
9. Мельников С. Б. Институциональный механизм регионального управления [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.koism.rags.ru/teach/lectures/01.php>
10. Дехтяренко, Ю.Ф. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні: навч. пос. [Текст] / Ю.Ф. Дехтяренко, М.Г. Лихогруд, Ю.М. Манцевич, Ю.М. Палеа – К.: Профі, 2007. – 624с.
11. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2011. – 432с.
12. Норт, Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера [Текст] / Д. Норт. – М.: Фонд экономической книги «НАЧАЛА», 1997. – 180 с.
13. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. – 2003 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://lib.ru/DIC/OZHEGOW/ozhegow_e.txt
14. Отчет о конкурентоспособности Украины в 2009. Навстречу экономическому росту и процветанию. Фонд «Ефективное управление». Копирайт – 2009. – 235 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://competitiveukraine.org/competitive_report/
15. Отчет о конкурентоспособности Украины в 2010. Навстречу экономическому росту и процветанию. Фонд «Ефективное управление». Копирайт, 2010. – 166с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://competitiveukraine.org/competitive_report/
16. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / За ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182с.
17. Третьяк, А. Напрями формування державної земельної політики, або зміна пріоритетів земельної реформи [Текст] / А. Третьяк // Землевпорядний вісник – 2008. – №1. – С.21-33
18. Чухно, А. А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення [Текст] / А. А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 4-12.
19. Шаститко, А. Е. Новая институциональная экономическая теория: особенности предмета и метода [Текст] / А. Е. Шаститко. – М.: ТЕИС, 2002. – 591с.
20. Юхименко, П.І. Інституціональні основи ринку землі сільськогосподарського призначення в Україні: теорія і практика [Текст]: монографія / П.І. Юхименко, О. М. Загурський. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 234с.
21. Doing Business 2012.- 2011. - World Bank [Електронний ресурс] / Режим доступу www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012
22. The Global Competitiveness Report 2010-2011/- World Economic Forum /- 2011. – 526с. - [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf
23. The report «Corruption Perceptions Index 2011» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://cpi.transparency.org/cpi2011/in_detail/

РЕЗЮМЕ

Бестанчук Ольга

Особенности трансформации земельных отношений в условиях несовершенной институциональной среды

В статье рассмотрены роль и значение институтов, институциональных изменений в национальной экономике, обусловлена необходимость институциональной стабилизации для реализации стратегической цели развития земельных отношений в Украине, предложены направления совершенствования институциональной среды.

RESUME

Bestanchuk Olga

The peculiarities of the transformation of land relations in the conditions of imperfect institutional environment

This article deals with the role and importance of institutes and institutional changes in the national economy. The necessity of institutional stability for strategic goal of land relations in Ukraine is stipulated. The directions of the institutional environment improvement are proposed.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.